

Het Onvoltooide. Kunst en fundamentele democratie¹

Jonas Staal

1. Fundamentele democratie

Het onvoltooide draagt voor mij, in politieke zin, de naam fundamentele democratie. Dit begrip omvat de belofte van een principiële egalitaire samenleving. Een politieke ruimte die zich niet laat gijzelen door een monomaan of absoluut idee van een ‘volk’ of een ‘natie’, maar die de betekenis van gemeenschap steeds opnieuw ter discussie stelt. Een politieke ruimte waar meerderheden en minderheden gelijkwaardig zijn. Een politieke ruimte waarvoor wij geen vertegenwoordigers, geen onbekende en ongeliefde anderen die onze stem representeren hoeven aan te wijzen, maar een politieke ruimte waarin wij deze stem zelf proberen vorm te geven. Dat is het onvoltooide project van fundamentele democratie.

In principiële zin vraagt fundamentele democratie om niemands stem, omdat zij het steeds ‘veranderende’ resultaat is van een veelheid aan conflicterende stemmen, die desondanks een gedeelde ruimte omvatten. Daarmee is fundamentele democratie nauwelijks verenigbaar met representatieve democratie, die de dictatuur van de meerderheid als uitgangspunt neemt – wat je ook een ‘gematigd totalitarisme’ kunt noemen. Fundamentele democratie is daarentegen een beweging van waaruit begrippen als radicale transparantie, zelforganisatie en zelfrepresentatie tot hun uiterste onderzocht kunnen worden.

De afgelopen jaren zijn de contouren van een internationale democratiseringsbeweging zichtbaar geworden, die het project van fundamentele democratie tot de kern van haar publieke experimenten heeft gemaakt.

Van WikiLeaks tot de Spaanse '15-mei'-protesten, van de internationale Occupy-beweging tot de door burgers herschreven IJslandse grondwet, en van de opkomst van de internationale Piratenpartijen tot de hackersgroep Anonymous. Die democratiseringsbeweging eist een politieke ruimte op die zich niet langer laat 'besturen' door de veronderstelde 'redelijkheid' en 'realiteitszin' van onze politieke partijen en haar bankiers.

Het is deze 'realiteitszin' die van een substantieel gedeelte van de wereldbevolking eist om van minder dan een dollar per dag te leven. Het is aan de hand van deze 'realiteitszin' dat wij Griekenland van haar eigen burgers weg laten kopen. Het is deze 'realiteitszin' waarmee wij miljarden aan 'de Economie' offeren in de hoop dat de grafieken op de beurzen vandaag omhoog gaan in plaats van naar beneden. Dit is een 'realiteitszin' die mij niet ver af lijkt te staan van het werpen van naakte maagden in een vulkaan in de hoop dat een volgende oogst goed zal zijn.

Onze huidige politiek en haar banken gebruiken deze 'realiteitszin' als intimidatie om elk mogelijk verzet mee te bestrijden. Door ons de illusie voor te houden dat onze wereld al voltooid is, en de uitverkoop van publiek bezit niet meer voorstelt dan uitvoering van de clausules van een reeds collectief getekend contract waarmee wij deze wereld definitief aan haar managerspantheon hebben overgedragen.

De ruimte die de internationale democratiseringsbeweging als fundamentele democratie opeist, wordt vanuit de vertegenwoordigers van de hierboven aangehaalde 'realiteitszin' als utopisch afgedaan. Dat mag niet verbazen, aangezien deze beweging raakt aan de kern van de bestaande politieke en economische orde.

Een paar concrete voorbeelden, concrete daden. De internationale Piratenpartijen – in voortzetting van het programma van de Groenen – experimenteren met permanente ledenparticipatie middels *liquid democracy software*, die, wanneer deze publiekelijk zou worden toegepast, parlementaire systemen en haar bureaucratie direct inzichtelijk maakt voor burgers. Dat betekent het einde van de sfeer van geheimhouding die wij als natuurlijk onderdeel zijn gaan ervaren van de huidige 'democratieën'. Na de desastreuze economische crisis dwong het Icelandic Modern Media Initiative (IMMI) IJsland tot een niet eerder vertoonde transparantiewetgeving, door een collectieve herschrijving van de grondwet. WikiLeaks supplementeerde de 'democratieën' van oorlogszuchtige staten met de noodzakelijke informatiebombardementen die het brede publiek inzicht gaf in haar eigenlijke gewelddadige economische motieven. Hackersgroep Anonymous ontwikkelde de online massa-instrumenten om de servers van organisaties uit te schakelen die de potentieel publieke ruimte van het internet proberen te monopoliseren. De Spaanse Indignados bouwen nog altijd voort aan een alternatieve politieke sfeer, met eigen media, internet, voedsel en medische infrastructuur. En Occupy, tot slot, toonde de potentie van een dialectische beweging tussen de digitale en fysieke pleinen.

Kortom, de verschillende onderdelen die de internationale democratiseringsbeweging vormgeven zijn even principieel idealistisch als gevaarlijk pragmatisch. Ideologie en praktijk worden niet langer van elkaar losgekoppeld, maar scheppen in wisselwerking concrete nieuwe politieke ruimten en werkelijkheden en genereren nieuwe instrumenten die de politiek weer tot publiek bezit maken. Zij eisen een democratisering van onze politiek, van onze economie, ecologie en ons publieke domein. De fundamentele democratie is daarmee geen utopische wens, maar een bundeling van ononderhandelbare eisen.

2. *Democratisme*

Een van de redenen waarom men de eisen van deze internationale democratiseringsbeweging als ‘utopisch’ wegzet is dat haar uitgangspunten worden geïnterpreteerd vanuit de idee dat de voltooiing van ons politieke systeem al zijn beslag heeft gehad. De parlementaire democratie wordt gezien als het minste uit een eindeloze veelheid van kwaden. En de infrastructuur die dit gedachtegoed in stand houdt, is gigantisch. Eigenlijk valt alles wat zich niet laat verklaren als een door het CPB doorgerekend – voltooid – argument voor of tegen het behoud van de drieprocentnorm in de categorie ‘utopisch’. En daarmee wordt het idee dat mensen überhaupt politieke wezens zijn, met het potentieel zelf hun leven en wereld vorm te kunnen geven, radicaal ontkend.

Het woord ‘democratie’ in het Japans laat zich het best vertalen als ‘democratisme’ – een gelijke van de vele andere ‘ismen’ die onze geschiedenis telt, van nazisme tot communisme en kapitalisme. Simpelweg als een van de vele ideologische opties die de wereld kent en niet langer als een alles overkoepelend systeem dat het eindpunt zou vormen van de ideologische strijd uit het verleden. Door de vertaalslag die de Japanners maken leren wij het democratisme eerder herkennen als een voortzetting van deze ideologische strijd dan als haar eindpunt. In vertaling wordt democratie zelf ideologie. In een tijd waarin eigenlijk iedereen zegt de democratie, vrijheid en gelijkheid te omarmen is een dergelijke vertaalslag van groot belang.³

Want tussen de democratie van Hamas, Obama en Geert Wilders zitten werelden van verschil. Werelden waar wij geen woorden voor klaar hebben. Democratie is als zodanig een generiek begrip geworden, waartegen eigenlijk geen enkele oppositie meer wordt gevoerd. Tot blijkt dat achter de Amerikaanse bommen in Irak of de kogels van ‘democratische bondgenoot’ Assad levende, politieke wezens schuilgaan. Dan is er even twijfel, zij het slechts tot het volgende televisiemoment waarin een Amerikaanse diplomaat wordt getoond die een blinde Chinese dissident per vliegtuig komt redden uit zijn dictatoriale land. Hier wordt ons meteen weer duidelijk gemaakt aan welke zijde wij behoren te staan. Een stortvloed aan woorden daalt over ons neer: Vrijheid! Mensenrechten! Meningsuiting!

De propagandamachine van het democratisme draait op volle toeren. En gerustgesteld – want ontdaan van woorden die onze noodzakelijke ongerustheid kunnen weergeven – vergeten wij ongemakkelijke berichten over de ‘democratische bondgenoten’ die weinig verschil lijken te maken tussen een stemhokje en een martelkamer.

Het woord democratisme heeft betrekking op een administratief, bestuurlijk systeem dat begrippen als democratie, vrijheid en gelijkheid omvat als voltooide vormen. In de context van het democratisme kunnen die begrippen in emancipatorische zin niet langer serieus worden genomen. De weigering dit nog langer te doen kunnen wij begrijpen als een eerste daad van verzet. Dat verzet toont zich in bredere zin binnen de internationale democratiseringsbeweging.

De propaganda van het voltooide democratisme is alomtegenwoordig omdat haar vertegenwoordigers dat ook zijn. Zo verscheen in *de Volkskrant* vrij recent een artikel getiteld ‘Tanja Nijmeijer zingend in propagandavideo FARC’⁴. Nijmeijer is de Groningse studente die zich tien jaar geleden bij de Revolutionaire Strijdkrachten van Colombia voegde. De ‘propagandavideo’ toont Nijmeijer die in het bijzijn van enkele guerrilla’s strijdlieden zingt voor de camera. Het enige technische vernuft is gelegen in een digitaal wapperende vlag van de FARC, rechtsonder in beeld.

Belangrijk is dat dit artikel en dat woord – propaganda – precies op 6 november in de krant terechtkwamen. De dag van de Amerikaanse presidentsverkiezingen. De dag waarop de moderne Amerikaanse ‘rechtsstaat’ zijn keuze maakt tussen twee presidentskandidaten, een republikein of democraat. Beide campagnes konden dit jaar beschikken over zo’n miljard dollar. Dit campagnegeld gebruikten de twee partijen onder meer om de illusie in stand te houden dat de strijd tussen niemand anders dan door henzelf kan worden beslist. De namen Jill Stein, Rocky Anderson, Virgil Goode en Gary Johnson zeggen dan ook vrijwel niemand iets. Toch stonden ook zij op de landelijke stembiljetten, namens respectievelijk de Green Party, de Justice Party, de Constitution Party en de Libertarian Party. Geen van hen kreeg zendtijd op prominente Amerikaanse televisiekanalen.

Het perverse resultaat van de Amerikaanse verkiezingscampagne is dat zij het begrip democratie heeft weten te reduceren tot een keuze uit slechts twee gezichten. Desondanks zouden wij voor deze schandelijke ideologische operatie – de operatie waarin politiek wordt gereduceerd tot het kiezen van een ‘minste der kwaden’ – nooit het woord propaganda gebruiken. En dat toont meteen het grootste succes van het democratisme. Propaganda werkt het beste als wij haar niet meer als zodanig herkennen, maar ook niet meer weten dat wij deze met onze eigen stem helpen voortbrengen. Dat wij haar zelf helpen vertegenwoordigen.

Het begrip ‘vertegenwoordigers’ moeten we in de huidige politieke context dus ruim nemen. Want de bereidheid ons in de schulden te steken

voor versnelde aankopen bij de mediamarkt verbindt ons uiteindelijk contractueel niet minder aan het democratisme dan onze bereidheid met een volgende 'strategische stem' de dominante politieke orde verder te bekrachtigen of een bevelhebber goed te keuren die een handvol raketten op potentieel 'terroristische' blokhutten afvuurt. De taak van de internationale democratiseringsbeweging is om deze politieke gijzeling te ontlopen, door concrete politieke en ideologische kaders aan te dragen waarin ons handelen zijn scheppende, politieke potentieel herwint. Mijn overtuiging als beeldend kunstenaar is dat de kunst in dat proces een belangrijke instrumentele rol kan spelen.

3. *Kunst, democratisme en fundamentele democratie*

Om de potentiële rol van de kunst binnen de internationale democratiseringsbeweging te definiëren zijn een aantal historische voorbeelden van belang. Ik zou hier specifiek de stroming van de Institutionele Kritiek willen noemen. Institutionele Kritiek begon als onderzoek in de jaren 1960 met het werk van kunstenaars als Hans Haacke en Daniel Buren, en werd door volgende generaties verder getheoretiseerd, het meest nadrukkelijk in de performatieve werken van beeldend kunstenaar Andrea Fraser, tegenwoordig voortgezet door kunstenaars als Hito Steyerl en Heath Bunting. De Institutionele Kritiek probeert tot een structurele cartografie te komen van de politieke, economische, sociale en ideologische condities van kunstproductie. Eenvoudiger gezegd: de beweging van de Institutionele Kritiek wil niet langer het 'product' kunst realiseren, maar de politiek van de eigen artistieke praktijk en die van het instituut dat deze praktijk uiteindelijk inkadert en een zekere betekenis geeft doorlichten. Steyerl, die het actuele vraagstuk over de dienstbaarheid van de kunst radicaal samenvat, verwoordt het als volgt:

Contemporary art is a brand name without a brand, ready to be slapped onto almost anything, a quick face-lift touting the new creative imperative for places in need of an extreme makeover, the suspense of gambling combined with the stern pleasures of upper-class boarding school education, a licensed playground for a world confused and collapsed by dizzying deregulation. If contemporary art is the answer, the question is: How can capitalism be made more beautiful?⁵

Steyerl theoretiseert geen volgende consumeerbare propositie voor een generieke kunstwereld, zij theoretiseert haar woede en verontwaardiging over het systeem dat de kunst tot dienstbaarheid heeft gedwongen, en dwingt zichzelf en haar lezers deze kunstwereld te differentiëren. Dat betekent: een positie afdwingen die vanuit een ander politiek ideologisch kader afrekenbaar is, buiten die van een immer gewelddadiger wordend speculatief hyperkapitalisme. Andrea Fraser theoretiseert voort op deze situatie.

In the US, the duplicity of progressive claims in art may also contribute to the success of culture warriors and right-wing populists in convincing economically and culturally marginal populations outside of urban centers that progressive politics is just a ruse of cultural and educational elites to preserve their privilege. In our case, they may be right. It increasingly seems to me that politics in the art world is largely a politics of envy and guilt, or of self-interest generalized in the name of a narrowly conceived and privileged form of autonomy, and that critique most often serves negation in a Freudian rather than a Marxian sense, distancing, above all, these economic conditions and our investment in them. As such, it is a politics that functions to defend against the contradictions that might otherwise make our continued participation in the art field, and access to its considerable rewards – which have ensconced many of us comfortably among the 10 percent, if not the 1 percent or even the 0,1 percent – unbearable.⁶

Kunstenaars die betrokken zijn bij Institutionele Kritiek engageren zich met een emancipatorisch project, waarin zij zichzelf erkennen als deel van het kunstinstituut. Daarmee zijn zij dus medeplichtig aan de factoren die de grondslagen van dit instituut bepalen, van de staat tot de (on)vrije markt. Essentieel is hun poging om het kader waarin hun praktijk wordt begrepen, de politieke context waaraan zij dus dienstbaar is, zelf vorm te geven. Niet als verondersteld ‘autonome’ subjecten, maar als doelbewust politiek gewortelde actoren. Met andere woorden, in plaats van dienstbaar te zijn aan de pachtheren van het democratisme dwingt de Institutionele Kritiek de kunstenaar inzichtelijk te maken binnen welk politiek, ideologisch raamwerk zijn of haar praktijk moet worden begrepen. Die verkenning loopt van Hans Haackes installaties die inzage geven in de vastgoedspeculaties van New York (en dusdanig politiek onthullend waren dat zijn solotentoonstelling in het Guggenheim werd afgezegd) of de uitbuitingspolitiek in derdewereldlanden door *corporate* sponsors van musea,⁷ tot de performances van Andrea Fraser waarin zij niet alleen zichzelf als kunstenaar vertolkt, maar ook als curator, museumdirecteur, trustee en politica⁸: laag voor laag pellen zij de belangensfeer af die samen het ‘kunstinstituut’ vertegenwoordigt, van het concrete museumgebouw tot de sociale relaties die het instituut vormen.

In dergelijke voorbeelden gaat het vooral om een analyse van de huidige medeplichtigheid van de kunst. Hier geloof ik dat een omslag mogelijk is, bijvoorbeeld wanneer wij het werk van de Britse kunstenaar Heath Bunting beschouwen in de traditie van de Institutionele Kritiek. Zijn werk vindt zijn oorsprong in droogkomische net-art, maar hij raakte in deze pioniersfase van het net steeds meer geïnteresseerd in de ‘hardware’ van deze ogenschijnlijk onontgonnen ruimte. De afgelopen jaren werkte hij aan ‘The Status Project’, waarin hij kaarten produceert van de Engelse bureaucratie. Hij analyseert het menselijke leven in het democratisme

niet in termen van fysieke personen (hij spreekt van ‘natural persons’), maar als een tijdperk van bureaucratische ‘personae’ (‘artificial persons’), die het resultaat zijn van een veelheid van verbanden tussen verschillende databases die de textuur van onze maatschappij bepalen, haar grenzen en mogelijkheden. Ons persona, zo maakt Bunting duidelijk, is vele malen machtiger dan een persoon. De sans-papiers hebben veel minder rechten dan de personae van een bedrijf (een ‘bedrijf’ is een geldig rechtspersoon, ook al is er geen fysiek lichaam om naar te verwijzen). Buntings werk bestaat uit het produceren en verkopen van nieuwe personae, om burgers intellectueel te wapenen tegenover staat en markt, die door financiële middelen meerdere en krachtigere personae kunnen opvoeren. Hij doet dat door verbanden tussen databases te provoceren, die dan als een vonk op andere databases overslaan, en zo een legitiem persona tot stand brengen: hij biedt ze aan in koffers, met een eigen creditcard, met een postadres en een burgerservicenummer. Een concreet wapen in het politieke slagveld van de bureaucratie. In de woorden van Bunting:

Lower class human beings possess one severely reduced natural person and no control of an artificial person. Middle class human beings possess one natural person and perhaps control one artificial person. Upper class human beings possess multiple natural persons and control numerous artificial persons with skillful separation and interplay.⁹

In antwoord op deze moderne klassenstrijd brengt Bunting enerzijds de machtsmonopolies van het democratisme in kaart en anderzijds stelt hij instrumenten ter beschikking om die te doorbreken. Bijvoorbeeld door de broncode van het ‘persona’ vrij te geven op zijn website, en burgers zo te stimuleren zichzelf met een veelheid van personae te wapenen. Feitelijk democratiseert Bunting het democratisme. De bureaucratische textuur van ons bestaan in de staat maakt hij inzichtelijk, hij geeft haar ‘code’ vrij en doorbreekt de elitevorming die hier het monopolie voert over het vraagstuk rondom identiteit. De consequentie daarvan is dat Bunting inmiddels op de lijst van Britse terreurverdachten staat, waardoor hij bij elke reis uren kwijt is om langs douanes te komen voor een buitenlandbezoek. Het beste verweer dat hij en zijn advocaten hebben is dat hij gebruikmaakt van de mogelijkheden die het systeem zelf biedt. Anders gezegd, de illegaliteit van Buntings acties leggen de feitelijke illegaliteit aan de basis van het democratisme bloot.¹⁰

4. New World Summit

Een van de redenen waarom ik dit jaar de artistieke en politieke organisatie New World Summit heb opgericht, is de noodzaak politieke ruimten te ontwikkelen waar een verkenning kan plaatsvinden van een principiële egalitaire politiek. Wij bestaan uit universitaire onderzoekers, vormgevers, een

architect, een filosoof, een voormalige diplomaat en curator, en ontwikkelen wereldwijd alternatieve parlementen voor organisaties die worden buitengesloten van politieke processen. Onze aandacht gaat bij de eerste drie edities specifiek uit naar organisaties die zijn opgenomen op zogeheten 'internationale terreurlijsten'.

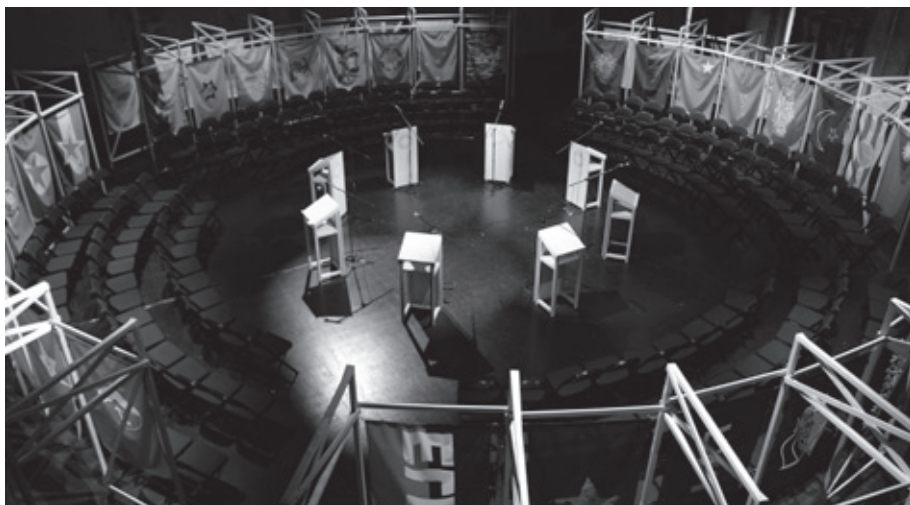
De eerste editie van de New World Summit vond gedurende twee dagen plaats in de Berlijnse Sophiensaele, waar vier politieke vertegenwoordigers en drie juridische vertegenwoordigers van organisaties op internationale terreurlijsten spraken en met elkaar en met het publiek debatteerden.

Op de internationale terreurlijsten staan organisaties die staatsgevaarlijk worden geacht. In de Europese Unie wordt die lijst samengesteld door een geheime commissie, de zogeheten 'Clearing House', die ongeveer elke zes maanden bijeenkomt om te bepalen wie er op de lijst komt of eraf gaat. Van deze vergaderingen zijn geen notulen en haar leden zijn om 'veiligheidsredenen' onbekend.

Tegenover dit totale gebrek aan transparantie staan de zware consequenties voor organisaties die op de lijst worden gezet, zoals een onmiddellijk reisverbod en een bevrozing van alle banktegoeden. Men hoeft maar aan een organisatie als WikiLeaks te denken om te zien wat de gevolgen van dergelijke maatregelen zijn: in het geval van Julian Assange, oprichter van WikiLeaks, betekende dit gerechtelijke vervolging, een reisverbod en een blokkade van VISA en PayPal op donaties aan zijn organisatie, een onmiddellijk isolement van de politieke sfeer. En zijn organisatie is nog niet eens in de terreurlijst opgenomen.

Door gebruikmaking van de zogeheten 'grijze zones' van ons juridische systeem slaagt de New World Summit erin dergelijke organisaties naar Berlijn te krijgen. Een van die grijze zones is gelegen in het feit dat terreurlijsten niet overal dezelfde zijn. Er is bijna geen enkele organisatie die in elk land als terroristisch staat aangemerkt, en zo zou men middels een wereldreis uiteindelijk vrijwel alle organisaties op terreurlijsten kunnen uitnodigen. Een andere grijze zone ontstaat wanneer organisaties vredesonderhandelingen voeren, en bepaalde vertegenwoordigers een ruimer reisrecht verkrijgen. Nog een andere uitzonderingssituatie ontstaat wanneer een van de vertegenwoordigers reeds een straf heeft uitgezeten en hij een bepaalde organisatie nog wel verdedigt maar niet langer officieel vertegenwoordigt of deelneemt aan paramilitaire missies.

En er is natuurlijk het instrument van de kunst zelf, en haar uitzonderlijke rol binnen het rechtssysteem. Die uitzonderlijke situatie is het gevolg van het feit dat een handeling in de beeldende kunst altijd een radicale tweeledigheid kent. Omdat de kunst niet alleen presenteert, maar ook de vraag stelt hoe wij representeren. Dat gegeven maakt haar tot instrument bij uitstek om binnen de grijze zones van het juridische systeem een nieuwe horizon voor progressieve politiek te verbeelden.

New World Summit – Berlijn, 2012
Jonas Staal
Overzicht ‘alternatieve parlement’ New
World Summit in Sophiensaale Berlijn,
ontwerp i.s.m. Paul Kuipers
Foto Lydia Rossner

New World Summit – Berlijn, 2012
Jonas Staal
Opening door oprichter Jonas Staal
Foto Lydia Rossner

New World Summit – Berlijn, 2012
Jonas Staal
Lezing door Fadile Yildirim, namens de
Koerdische feministische beweging
Foto Lydia Rossner

New World Summit – Berlijn, 2012
Jonas Staal
Lezing door Moussa Ag Assarid, namens de
Nationale Bevrijdingsbeweging van Azawad
(MNLA)
Foto Lydia Rossner

New World Summit – Leiden, 2012
 Jonas Staal
 Overzicht van het ‘alternatieve parlement’ van de New World Summit in DeWaag, Leiden, waarin een keynote speech van professor Jose Maria Sison, oprichter van de Communistische Partij van de Filipijnen en haar gewapende tak de New People’s Army, centraal stond, ontwerp i.s.m. Paul Kuipers
 Foto Ernie Buts

New World Summit – Kochi, 2013
 Jonas Staal
 Overzicht van het ‘alternatieve parlement’ van de New World Summit in Kochi, India, die plaats zal vinden in maart 2013
 Ontwerp i.s.m. Paul Kuipers
 Foto NWS

Politieke organisaties worden door de terreurlijsten effectief ‘buiten’ de democratie geplaatst. Zij belichamen letterlijk, zelfs fysiek, de ‘grenzen van de democratie’. En precies daar ligt de onacceptabele dimensie: want wat kan een democratie anders zijn dan grenzeloos? Grenzeloos in de zin dat democratische momenten juist worden gecreëerd wanneer een veelheid van politieke posities samenkomen en in dat proces een tijdelijk gedeelde, gemeenschappelijke ruimte creëren en verkennen. Het is mogelijk dat men de volgende dag besluit elkaar alsnog tot de dood te bestrijden, maar het ‘democratische moment’ is voor de New World Summit het moment waarop radicaal verschillende posities een gedeelde, ongelimiteerde publieke sfeer scheppen.

Onze stelling is dan ook dat een democratie met grenzen in principiële zin geen democratie is. Zij bedient zich misschien van haar jargon, maar kent, zoals het democratisme, geen fundamentele ideologische basis waarop zij valt af te rekenen. Een democratie die elk moment een noodtoestand kan verklaren – een ‘tijdelijke’ opschorting van burgerrechten ten behoeve van nationale veiligheid – is geen democratie of rechtsstaat, maar onderworpen aan een permanente noodtoestand waarin af en toe gebruik wordt gemaakt van structuren – van symbolen – die wij associëren met een democratisch systeem of rechtsstaat.

Wij willen duidelijk maken dat achter generieke woorden als ‘gelijkheid’, ‘vrijheid’ en ‘democratie’ fundamentele verschillen en keuzes schuilen. Die tussen een democratisme, dat de emancipatorische kracht van het democratische vocabulaire gebruikt om haar permanente noodtoestand te kleden; en een fundamentele democratie, die telkens opnieuw eist dat wij de slogan ‘Macht aan het volk!’ opnieuw bevragen, en de uitsluitingsmechanismen in onze politiek en in onszelf – steeds opnieuw confronteren. Onvoltooid

Noten

1. Deze tekst werd in een eerdere versie voorgedragen tijdens het debat ‘Het Onvoltooid’, ter afsluiting van het Poetry International Festival in de Arminiuskerk te Rotterdam op 17 juni 2012 en tijdens de Nacht van de Rechtsstaat in Felix Meritis te Amsterdam op 23 november 2012.
2. In Nederland werd een voorschot genomen door voormalig GroenLinks Tweede Kamerlid Mariko Peters, die een hervorming van de Wet Openbaar Bestuur (WOB) voorstelde waarin het achterhouden van overheidsinformatie tot beargumenteerde uitzondering zou worden gemaakt in plaats van regel. Via een digitale database zou de wet forceren dat alle overheidsinformatie van publiek belang meteen beschikbaar wordt gemaakt. Met designcollectief Metahaven ontwikkelde ik hiervoor de benodigde software, een kruising tussen WikiLeaks en social media, getiteld o. (spreek uit: Nulpunt); zie <http://www.nulpunt.nu>. De Raad van State gaf recentelijk aan zeer kritisch tegenover het wetsvoorstel te staan (Redactie, ‘Raad van State: GroenLinks moet wetsvoorstel aanpassen’, *NRC Handelsblad*, 21 november 2012).
3. Een gegeven dat al eerder werd opgemerkt door Lenin, die als eerste over ‘democratie’ sprak: ‘Besides the interests of a broad section of the landlords, Russian bourgeois

- democratism reflects the interests of the mass of tradesmen and manufacturers, chiefly medium and small, as well as (and this is particularly important) those of the mass of proprietors and petty proprietors among the peasantry.' (Vladimir Lenin, 'Working-Class and Bourgeois Democracy', in: *Collected Works*. Moskou, Foreign Languages Publishing House, 1962, 8, p.72-82).
4. ANP/redactie, 'Tanja Nijmeijer zingend in propagandavideo FARC', 6 november 2012.
 5. Hito Steyerl, 'Politics of Art: Politics of Art and the Transition to Post-Democracy', in: *E-flux Journal* (21 december 2010).
 6. Andrea Fraser, 'L'1% C'est Moi', in: *Texte Zur Kunst* (augustus 2011).
 7. Respectievelijk Shapolsky et al. *Manhattan Real Estate Holdings, a Real-Time Social System, as of May 1, 1971* (1971) en *MetroMobiltan* (1985).
 8. Respectievelijk *Inaugural Speech* (1997).
 9. Heath Bunting, 'The Status Project': <http://status.irational.org/>.
 10. Heath Bunting en Jill Magid, lezingen tijdens *Artists in Public: Disclosing the Invisible*, Stedelijk Museum Amsterdam, 17 maart 2011: <http://vimeo.com/23651639#at=0>.